

Да арт. *Купалле*.
Купальскі карагод.
Вёска Хваставічы
Глускага раёна.

КУПАЛЛЕ, Купала, Іван, Ян, старажытная абрадавая ўрачыстасць, прымеркаваная да летняга сонцастаяння — найвышэйшага росквіту жыватворных сіл зямлі. Свята персаніфікавалася ў вобразе міфічнай істоты *Купалы*. У выніку пазнейшага напластавання на язычніцкі абрад хрысціянскай традыцыі свята прывязалася да дня Раства Іаана Хрысціцеля і ў праваслаўных адзначаецца ў ноч з 6 на 7 ліпеня н.ст. Як міфічны вобраз увасабляла сабою ляльку — жаночае чучала, якое насілі, скакалі з ім, запальвалі і тапілі ў вадзе. Паходжанне слова «Купал-

ле» выводзіцца з індаеўрапейскага кораня *kur-* (кіпець, палымяна прагнуць), блізкае яно да лацінскага *curio* (прагна жадаць фізічнай блізкасці), суадносіцца з паняццямі «купацца», «збірацца ў куну», «купіцца» (сукупляцца), што даказвае на сувязь абраду з агнём (зямым і нябесным, прадстаўленым на абрадзе вогнішчам, запаленым колам, палаючаю кветкаю) і вадой, з вольным каханнем («Схожахуся на ігрыща, и ту умыхаху жены себе, с нею же кто совещашся; имяху же по две и по три жены»). Да купальскай ночы рыхтаваліся з раніцы. Жанчыны і дзяўчаты ішлі на луг збіраць кветкі і зёлкі, якія ў гэты дзень набывалі асаблівую гаючую сілу. Пасвечаныя ў царкве і засушаныя, яны потым служылі лекавымі сродкамі на цэлы год. З кветак плялі вяночкі для варажбы, кветкі купалак уторквалі ў сцены між бярвеннямі, загадваючы на лёс кожнага з сямейнікаў. Удзень на месца правядзення свята (часцей на пагорку ці на паляне) зносілі розную старызну для купальскага вогнішча. Жывы агонь для яго здабывалі шляхам трэння кавалкаў дрэва. Як сімвал *Сонца* ўздымалі на жардзіне запаленае кола. Польшы святочнага агню надзялялася ачышчальнай сілай ад злых духаў, праганяла смерць, на ім прасувалі сарочки хворых, да яго падносілі дзяцей, што заняджалі. Моладзь скакала вакол вогнішча, вадзіла карагоды, спявала. Тут жа гатавалі абрадавую вячэру, частаваліся. У агонь у якасці ахвяры кідалі пучок лёну са словамі-заклінаннямі «Зарадзі лён». Верылі, што на купальскае вогнішча ў гэтую ноч, калі адбываецца разгул нячыстай сілы, могуць з'явіцца ведзьмы, часам ператвораныя ў тую ці інш. жывёлу. Калі нейкая істота (кот, сабака, жаба) выклікала падазрэнне, ёй наносілі калецтва, каб па ім пазнаць потым, хто з аднавяскоўцаў-пярэваратняў вядзьмарыць. Ад ведзьмаў, якія робяць заломы ў жыцце, заезджваюць у гэтую ноч коней і адбіраюць малако ў кароў, вывешвалі над дзвярыма хат, хлявоў ці выкладвалі на вокнах розныя *абярэгі* (апатрапеі) — колючыя, рэжучыя, пякучыя рэчы: сярпы, іголки, косы, крапіву, а таксама святаянскія зёлкі, грамнічную свечку або забітую сароку, кідалі ў жыгта галавешку. Апоўначы моладзь ішла ў лес шукаць *папараць-кветку*. У купальскую ноч на яе сыхо-

дзіць агонь Перуна, і яна ўспыхвае яркім святлом, цвіце некалькі імгненняў, і трэба паспець ухапіць яе: «Хто гэту кветку здабудзе, будзе мець усё, чаго толькі душа пажадае». Авалоданне папараць-кветкай атаясамлівалася з багаццем, з закапанымі скарбамі, якія ў гэтую ноч выходзяць на паверхню прасушыцца. У паданнях расказвалася, што на К. расліны размаўляюць між сабою, дрэвы пераходзяць з месца на месца. Пашыранай на купальскім свяце была варажба. Маладыя людзі загадвалі, што іх чакае ў будучыні. Па кінутых папарна вянках сачылі, сыдуцца яны ці расплывуцца ў розныя бакі, чый вянок паплыве далёка, а чый прыстане да берага. Выходзячы на ростані, дзяўчаты зубамі зрывалі трыпутнік, кажучы: «Трыпутнік-трыпутнік, ты расцеш пры дарозе, бачыш старога і малага, ці не бачыў майго мілога?» і чакалі, што сасніцца суджаны. Пад раніцу хлопцы і дзяўчаты купаліся ў рацэ, качаліся па купальскай расе, каб набрацца ад яе моцы; сустракалі ўсход сонца, якое, падымаючыся, «іграе», «купаецца» — дзеліцца на кругі, сыходзіцца, пераліваецца рознымі колерамі. К., як вынікае з нар. песняў (гл. *Купальскія песні*), пазначана было магутным прыродным рухам і адначасова рухам чалавечай працы: «Святы Іван колас наліваець... пчолы содзіць, коску правіць — лугі пратаць, у спірты кідаць»; «Святы Ян — Божы каваль: косы круціць, сярпы зубіць»; «Святы Іван гнаёк возіць»; «Святы Яне папар арэць, барануець». У свяце К. спалучыліся культы сонца, вады, культ агню, культ расліннасці.

Літ.: Ліс А.С. Купальскія песні. Мн., 1974; Купальскія і пятроўскія песні. Мн., 1985; Г а в л а й Г.В. Белорусское Купалье: Обряд, песня. Мн., 1986; Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 459—485; Земляробчы каляндар. Мн., 1990. С. 217—234, 290—293, 303—306.

У.А. Васілевіч.

Запаленае кола на
Купалле ў г.
Смалявічы, 2003.